

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De effecten van de rookvrije horeca op rookgedrag: eerste nameting

Nagelhout, G.; Willemsen, M.; van den Putte, B.; Crone, M.; de Vries, H.

Publication date

2009

Document Version

Final published version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Nagelhout, G., Willemsen, M., van den Putte, B., Crone, M., & de Vries, H. (2009). *De effecten van de rookvrije horeca op rookgedrag: eerste nameting*. (International Tobacco Control (ITC) policy evaluation project). Stivoro.
<http://www.stivoro.nl/Upload/artikel/Persberichten/ITC%20april%202009%20Effecten%20rookvrije%20horeca%20op%20rookgedrag.pdf>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Maastricht University

LEIDS UNIVERSITAIR MEDISCH CENTRUM

International Tobacco Control (ITC) policy evaluation project
De effecten van de rookvrije horeca op rookgedrag
Eerste nameting

Den Haag, april 2009

Drs. Gera Nagelhout, Universiteit Maastricht
Dr. Marc Willemsen, STIVORO voor een rookvrije toekomst
Dr. Bas van den Putte, ASCoR (Universiteit van Amsterdam)
Dr. Matty Crone, Leids Universitair Medisch Centrum
Prof. Dr. Hein de Vries, Universiteit Maastricht

**VANAF 1 JULI IS DE
HORECA ROOKVRIJ.**

Het ITC Nederland project wordt
gefinancierd door ZonMw

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	pagina 3
Inleiding	pagina 4
Methode van onderzoek	pagina 5
Resultaten	pagina 6
Uitvaleffecten	pagina 6
Roken in de horeca	pagina 6
Stoppen met roken	pagina 7
Thuis roken	pagina 7
Conclusie	pagina 8
Bijlage 1: tabellen	pagina 9
Bijlage 2: vragenlijst	pagina 12
Bijlage 3: referentielijst	pagina 14

SAMENVATTING

De Universiteit Maastricht en STIVORO hebben in samenwerking met ASCoR (Universiteit van Amsterdam) en het Leids Universitair Medisch Centrum onderzoek gedaan naar de effecten van de rookvrije horeca op rookgedrag. In dit onderzoek wordt samengewerkt met het International Tobacco Control policy evaluation (ITC) project dat wordt gecoördineerd vanuit de Universiteit van Waterloo in Canada.

In restaurants wordt in Nederland na de invoering van de rookvrije horeca minder gerookt dan in cafés. Bijna een derde van de rokers geeft na de invoering aan dat er gerookt werd in het café waar ze het laatst geweest zijn. Dit percentage was een jaar na de invoering van de rookvrije horeca in Ierland veel lager.

Nederlandse rokers die vóór de invoering van de rookvrije horeca aangaven wekelijks naar cafés te gaan, hebben na de invoering van de rookvrije horeca vaker een stoppoging gedaan en zijn vaker succesvol gestopt.

Vaak wordt gedacht dat een rookverbod in openbare gelegenheden leidt tot een verplaatsing van het rookgedrag naar de thuissituatie. Uit buitenlands onderzoek blijkt echter dat dit niet het geval is. Ook Nederlandse rokers zijn gemiddeld niet meer sigaretten in hun huis gaan roken dan vóór de invoering van de rookvrije horeca.

INLEIDING

In dit rapport worden de eerste resultaten beschreven van een onderzoek naar de effecten van de invoering van de rookvrije horeca op rookgedrag. Dit onderzoek wordt gefinancierd door ZonMw. In dit onderzoek wordt samengewerkt met het International Tobacco Control policy evaluation (ITC) project dat wordt gecoördineerd vanuit de Universiteit van Waterloo in Canada. Binnen het ITC project worden van 21 landen de effecten van het nationaal tabaksontmoedigingsbeleid bestudeerd op de meningen en het gedrag van rokers. In Nederland wordt dit onderzoek uitgevoerd door de Universiteit Maastricht en STIVORO in samenwerking met ASCoR (Universiteit van Amsterdam) en het Leids Universitair Medisch Centrum. De dataverzameling wordt uitgevoerd door TNS NIPO.

De situatie voor de invoering van de rookvrije horeca in Nederland wordt in dit rapport vergeleken met de situatie na de invoering. Bovendien wordt een vergelijking gemaakt met Ierland en Engeland ten tijde van de invoering van de rookvrije horeca in Ierland in maart 2004. Engeland wordt gebruikt als controle, om te kijken of veranderingen niet sowieso optreden in plaats van als gevolg van de invoering van de rookvrije horeca.

De onderzoeksvragen die in dit rapport beantwoord worden, zijn:

1. Hoeveel wordt er in Nederland gerookt in cafés en restaurants voor en na de invoering van de rookvrije horeca?
2. Leidt de rookvrije horeca in Nederland tot meer (succesvolle) stoppogingen?
3. Wordt er meer binnen in huizen van rokers gerookt na de invoering van de rookvrije horeca?

METHODE VAN ONDERZOEK

De voormeting van dit onderzoek bestond uit een vragenlijst die in april 2008 werd afgenomen onder 1820 Nederlandse rokers van 15 jaar en ouder (respons 78 procent). Deze vragenlijst is afgenomen volgens de methodiek van het ITC project. Deze methodiek houdt in dat een grote groep respondenten die minstens 100 sigaretten hebben gerookt in hun leven en die minstens maandelijks roken, regelmatig ondervraagd wordt. De vergelijkbare methodiek en vragenlijsten in de landen waar het ITC project wordt uitgevoerd, maken landenvergelijkende analyses mogelijk.

In november/december 2008 zijn 774 van de 1820 respondenten van de voormeting nogmaals benaderd met een vragenlijst. Het grootste deel van hen -643 respondenten: respons 83 procent- vulde de nameting vragenlijst ook in. Degenen die aan het onderzoek deelnamen, kregen hiervoor een vergoeding. De respondenten zijn afkomstig uit een representatief internetpanel van TNS NIPO. Alle analyses zijn gewogen uitgevoerd. Deze weging is gebaseerd op het geslacht, de provincie, de grootte van het huishouden, de opleiding en het internetgebruik van de respondenten. Door te wegen op deze achtergrondkenmerken, kunnen de resultaten van dit internetpanel gegeneraliseerd worden naar alle rokers in Nederland.

Voor de analyses in dit rapport is gebruik gemaakt van univariate logistische regressie analyse van leeftijd, geslacht, opleiding, intentie om te stoppen met roken, eigen effectiviteitsverwachting (hebben rokers het gevoel dat ze kunnen stoppen met roken als ze dat zouden willen), Heaviness of Smoking Index (een maat voor verslaafdheid), wekelijks cafébezoek, wekelijks restaurantbezoek en reclame of informatie over stoppen met roken gezien/gehoord op de voormeting als voorspellers van het wel of niet meedoen aan de nameting. En er zijn multipele logistische regressie analyses gedaan met dezelfde voorspellers om het doen van stoppogingen en het doen van succesvolle stoppogingen te verklaren. De tabellen met de uitkomsten van deze analyses zijn te vinden in bijlage 1.

De vragenlijst voor dit onderzoek bestaat uit vragen over achtergrondkenmerken van de respondent, vragen over het rook- en stopgedrag van de respondent, vragen over het horecabezoek en over de regels over roken thuis. Alle vragen uit de vragenlijst die gebruikt zijn voor dit rapport, zijn na te lezen in bijlage 2.

In dit rapport is – voor zover mogelijk - een vergelijking gemaakt met resultaten uit Ierland en Engeland. De voormeting van het Ierse en Engelse onderzoek vond plaats in december 2003 en januari 2004. De nameting vond een jaar later plaats. De Ierse en Engelse rokers zijn ondervraagd middels een telefonische vragenlijst. In Ierland deden 769 rokers van 18 jaar en ouder aan de voor- en nameting mee en in Engeland 416. Om een goede vergelijking met Ierland en Engeland te kunnen maken, zijn voor dit rapport alleen de 630 Nederlandse respondenten van 18 jaar en ouder gebruikt.

RESULTATEN

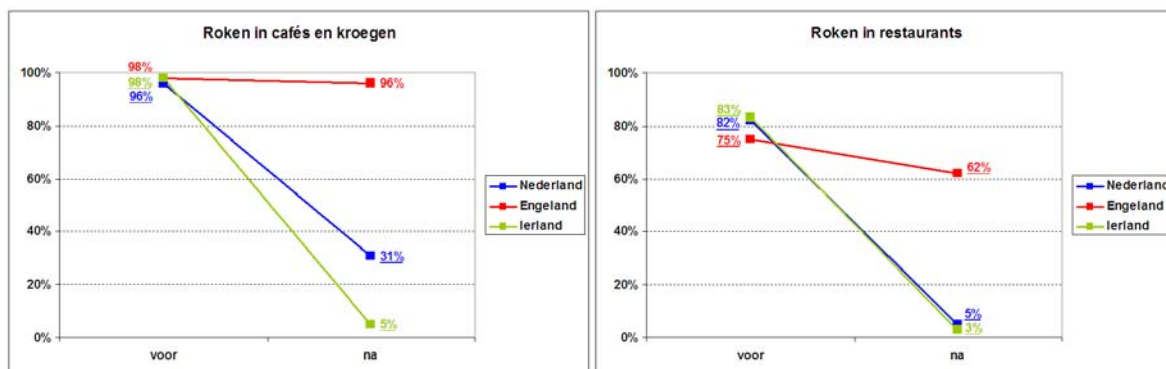
Uitvaleffecten

Niet alle respondenten die benaderd zijn voor de nameting, deden daar ook aan mee. De respons was 83 procent. Om te controleren of de non-respons selectief was, zijn respondenten die wel en niet aan de nameting meededen, vergeleken op kenmerken van de voormeting. Respondenten die niet meededen aan de nameting waren significant jonger. De leeftijd van de respondent hangt alleen significant samen met de mate waarin men thuis een streng rookbeleid heeft en niet met de andere uitkomstmaten in dit rapport. Jongeren hebben bij de voormeting vaker een strenger rookbeleid thuis dan ouderen. Door het uitvaleffect met betrekking tot de leeftijd van de respondenten, is daarom de verwachting dat het percentage rokers dat het rookbeleid thuis heeft verscherpt in dit rapport een onderschatting geeft van het percentage rokers dat het rookbeleid thuis heeft verscherpt in de Nederlandse populatie. Verder hadden de respondenten die niet meededen aan de nameting een significant hogere eigen effectiviteitsverwachting, wat betekent dat ze meer het gevoel hadden dat ze konden stoppen met roken als ze dat zouden willen dan de respondenten van de nameting. Aangezien rokers met een hogere eigen effectiviteitsverwachting vaker stoppen met roken, is de verwachting dat het stoppen met roken in dit rapport een onderschatting geeft van de werkelijkheid. Respondenten en non-respondenten verschilden niet significant op geslacht, opleiding, intentie om te stoppen met roken, verslaving (Heaviness of Smoking Index), de frequentie van cafébezoek en restaurantbezoek en reclame of informatie over stoppen met roken gezien/gehoord.

Roken in de horeca

Voor de invoering van de rookvrije horeca gaf 96 procent van de Nederlandse rokers aan dat er gerookt werd in het café of de kroeg die ze het laatst bezocht hadden, na de invoering was dit gedaald tot 31 procent¹. In Ierland daalde dit percentage van 98 procent naar 5 procent voor en na de invoering van de rookvrije horeca in maart 2004. Het rookverbod in Ierland staat geen uitzonderingen toe, terwijl cafés in Nederland een rookruimte mogen hebben. Engeland is als controlegroep ook in onderstaande grafiek te zien rond de periode van de invoering van de rookvrije horeca in Ierland, toen er in Engeland geen rookverbod werd ingevoerd. Dit is om te controleren of het roken in cafés en kroegen niet sowieso erg afgenomen is door de tijd heen.

Het roken in restaurants daalde in Nederland van 82 procent voor de rookvrije horeca naar 5 procent naderhand. Deze daling is meer vergelijkbaar met Ierland dan de daling van het roken in cafés. Dit suggereert dat er in Nederland in restaurants in beperktere mate gebruik wordt gemaakt van de mogelijkheid tot het creëren van rookruimtes dan in cafés en/of dat het rookverbod in Nederland in restaurants beter wordt nageleefd dan in cafés. Beide zaken blijken ook uit een inventarisatie van de Voedsel en Waren Autoriteit (VWA, 2009).

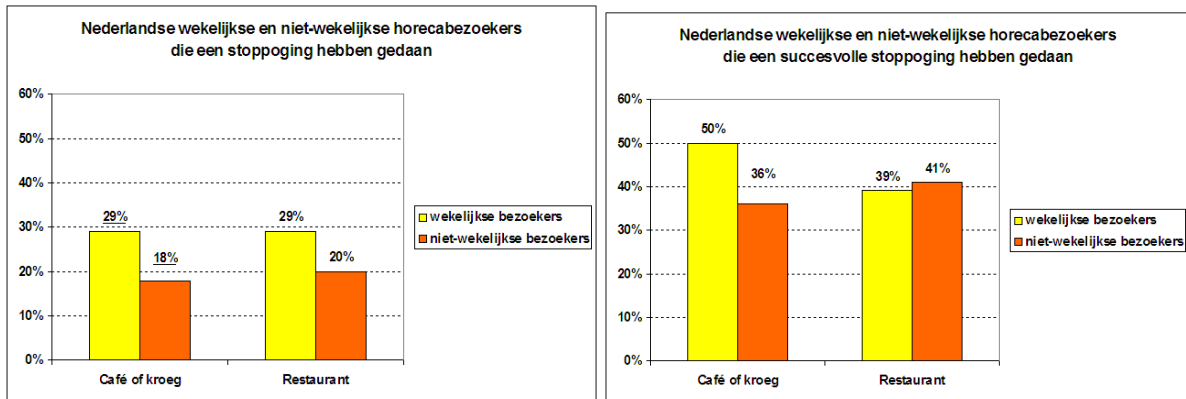
* Onderstreepte percentages zijn significant verschillend tussen voor- en nameting.

¹ Bij de nameting telden alleen de bezoeken mee sinds de invoering van de rookvrije horeca.

Stoppen met roken

Het rookverbod in cafés en kroegen in Nederland heeft geleid tot meer stoppogingen en meer succesvolle stoppogingen onder rokers die ten minste wekelijks een café of kroeg bezochten vóór de invoering van de rookvrije horeca ten opzichte van de rokers die minder dan wekelijks of nooit naar een café of kroeg gingen. Dit werd niet gevonden in Ierland of Engeland, waarschijnlijk omdat daar het rookverbod in de horeca samenviel met een algeheel rookverbod voor de werkplek.

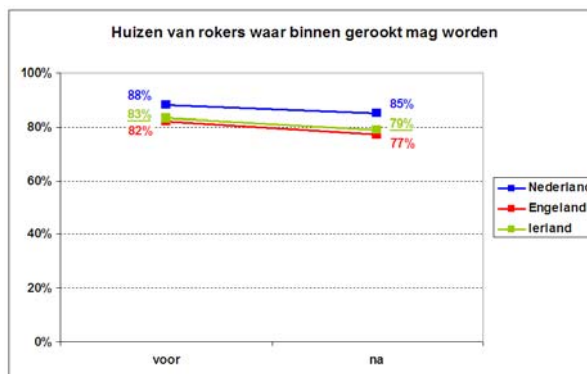
Van de Nederlandse rokers die wekelijks een café of kroeg bezoeken, heeft 29 procent een stoppoging gedaan, ten opzichte van 18 procent van de rokers die niet wekelijks een café of kroeg bezoeken. Van de rokers die een stoppoging hebben gedaan en wekelijks een café of kroeg bezoeken, is 50 procent hierin geslaagd, ten opzichte van 36 procent van de rokers die niet wekelijks een café of kroeg bezoeken.

* Onderstreepte percentages zijn significant verschillend tussen wekelijkse en niet-wekelijkse bezoekers. Het verschil tussen wekelijkse en niet-wekelijkse cafébezoekers die een succesvolle stoppoging hebben gedaan (rechterfiguur 50% en 36%), is niet significant wanneer dit univariaat vergeleken wordt. Het verschil is echter wel significant in een multivariate vergelijking waarbij ook rekening wordt gehouden met andere kenmerken (zie tabel 3).

Thuis roken

Het percentage huizen van rokers waar binnen gerookt mag worden, veranderde niet significant na de invoering van de rookvrije horeca in Nederland. Ook zijn er geen grote verschillen met Engeland en Ierland. Meer dan de helft van de rokers staat roken in hun huis toe in sommige ruimtes of alleen bij sommige gelegenheden, minder dan een derde staat roken overal in huis toe, een kleiner deel (12 tot 23 procent) heeft een geheel rookvrij huis. In de huizen van rokers waar binnen gerookt mag worden, worden na de rookvrije horeca niet meer sigaretten binnen opgestoken. Het gemiddelde aantal sigaretten dat Nederlandse rokers binnen in hun huis roken op een avond dat ze thuis zijn, is gelijk gebleven sinds de invoering van de rookvrije horeca (gemiddeld 6 sigaretten).

* Onderstreepte percentages zijn significant verschillend tussen voor- en nameting.

CONCLUSIE

Sinds 1 januari 2004 hebben werknemers in Nederland recht op een rookvrije werkplek. Voor werknemers in de horeca gold deze wetgeving echter nog niet. Met de horeca werd een stappenplan afgesproken om door zelfregulering de horeca rookvrij te krijgen. In 2007 besloot de Nederlandse regering dat het stappenplan niet werkte en kondigde een rookverbod voor de horeca aan, dat vanaf 1 juli 2008 in zou gaan. Het belangrijkste doel van het rookverbod voor de horeca is werknemers te beschermen tegen tabaksrook. Buitenlandse ervaringen met het rookverbod in de horeca en op de werkplek leren dat deze maatregel niet alleen positieve effecten heeft op de gezondheid van werknemers in de horeca, maar ook op het stoppen met roken van bezoekers van de horeca (Fichtenberg & Glantz, 2002). Een mogelijk negatief effect van rookverboden is dat rokers daardoor meer sigaretten in huis gaan roken. De ervaring in het buitenland leert echter dat rokers hun rookgedrag niet verplaatsen van het café naar de huiskamer (Akhtar, Currie, Currie & Haw, 2007; Haw & Gruer 2007; Hyland, Higbee, Hassan, Fong, Borland & Cummings, 2008).

In dit rapport werd onderzocht of de rookvrije horeca ook in Nederland heeft geleid tot stoppen met roken en tot veranderingen in rookgedrag bij rokers thuis.

De eerste onderzoeksvraag luidde: hoeveel wordt er gerookt in cafés en restaurants voor en na de invoering van de rookvrije horeca? In restaurants wordt in Nederland na de invoering van de rookvrije horeca minder gerookt dan in cafés. Bijna een derde van de rokers geeft na de invoering aan dat er gerookt werd in het café waar ze het laatst geweest zijn. Dit percentage was een jaar na de invoering van de rookvrije horeca in Ierland veel lager.

De tweede onderzoeksvraag luidde: leidt de rookvrije horeca in Nederland tot meer (succesvolle) stoppogingen? Nederlandse rokers die vóór de invoering van de rookvrije horeca aangaven wekelijks naar cafés te gaan, hebben na de invoering van de rookvrije horeca vaker een stoppoging gedaan en zijn hier vaker succesvol in geweest dan rokers die minder dan wekelijks of nooit naar cafés gaan. Tot nu toe is dit positieve resultaat nog niet gevonden in landen waar de rookvrije horeca apart van de rookvrije werkplek is ingevoerd. In de toekomst zal moeten blijken of dit positieve resultaat wordt gerepliceerd in andere landen.

De derde onderzoeksvraag luidde: wordt er meer binnen in huizen van rokers gerookt na de invoering van de rookvrije horeca? Nederlandse rokers zijn gemiddeld niet meer sigaretten in hun huis gaan roken dan voor de invoering van de rookvrije horeca. Het percentage huizen van rokers waar binnen gerookt mag worden, veranderde niet significant na de invoering van de rookvrije horeca.

Uit dit onderzoek blijkt dat de rokers door het rookverbod in de horeca vaker een stoppoging hebben gedaan, hier vaker succesvol mee zijn geweest, en niet meer thuis zijn gaan roken.

BIJLAGE 1: TABELLEN

Tabel 1: Univariate analyse van het verschil tussen respondenten die al dan niet deel hebben genomen aan de nameting

	Odds ratio (95% BI)
Leeftijd	
18-24 jaar	2,75 (1,35-5,61)**
25-39 jaar	1,90 (1,00-3,61)
40-54 jaar	1,59 (0,81-3,13)
55 jaar en ouder (ref.)	-
Geslacht	
Man	1,16 (0,72-1,73)
Vrouw (ref.)	-
Opleiding	
Lage opleiding	0,79 (0,46-1,35)
Middelbare opleiding	0,95 (0,57-1,59)
Hoge opleiding (ref.)	-
Eigen effectiviteitsverwachting	1,72 (1,07-1,51)**
Heaviness of Smoking Index	0,88 (0,78-1,01)
Stopintentie	
Wel intentie om ooit te stoppen	1,11 (0,65-1,90)
Geen intentie om ooit te stoppen (ref.)	-
Wekelijks naar café	
Wel wekelijks	1,29 (0,83-1,98)
Niet wekelijks (ref.)	-
Wekelijks naar restaurant	
Wel wekelijks	1,29 (0,67-2,49)
Niet wekelijks (ref.)	-
Reclame of informatie over stoppen met roken gezien/gehoord	0,94 (0,75-1,18)

* p<0,05

** p<0,01

Tabel 2: Multivariate analyse van het verschil tussen respondent die al dan niet een poging hebben gedaan om te stoppen met roken

	Odds ratio (95% BI)
Leeftijd	
18-24 jaar	0.99 (0.44-2.22)
25-39 jaar	0.75 (0.41-1.38)
40-54 jaar	0.69 (0.37-1.31)
55 jaar en ouder (ref.)	-
Geslacht	
Man	1.11 (0.72-1.73)
Vrouw (ref.)	-
Opleiding	
Lage opleiding	0.54 (0.29-1.02)
Middelbare opleiding	0.91 (0.53-1.55)
Hoge opleiding (ref.)	-
Stopintentie voormeting	
Wel intentie om ooit te stoppen	7.20 (2.33-22.26)**
Geen intentie om ooit te stoppen (ref.)	-
Eigen effectiviteitsverwachting	0.97 (0.79-1.18)
Heaviness of Smoking Index	0.96 (0.82-1.12)
Wekelijks naar café	
Wel wekelijks	1.72 (1.04-2.86)*
Niet wekelijks (ref.)	-
Wekelijks naar restaurant	
Wel wekelijks	1.15 (0.53-2.50)
Niet wekelijks (ref.)	-
Reclame of informatie over stoppen met roken gezien/gehoord	1.12 (0.89-1.42)
Verklaarde variantie	12%

* p<0,05

** p<0,01

Tabel 3: Multivariate analyse van het verschil tussen respondent die al dan niet een succesvolle poging hebben gedaan om te stoppen met roken

	Odds ratio (95% BI)
Leeftijd	
18-24 jaar	0.33 (0.07-1.68)
25-39 jaar	0.67 (0.19-2.38)
40-54 jaar	1.01 (0.27-3.70)
55 jaar en ouder (ref.)	-
Geslacht	
Man	1.59 (0.62-4.08)
Vrouw (ref.)	-
Opleiding	
Lage opleiding	1.80 (0.42-7.80)
Middelbare opleiding	3.75 (1.08-13.06)*
Hoge opleiding (ref.)	-
Stopintentie voormeting	
Wel intentie om ooit te stoppen	0.50 (0.04-6.53)
Geen intentie om ooit te stoppen (ref.)	-
Eigen effectiviteitsverwachting	0.84 (0.55-1.29)
Heaviness of Smoking Index	0.55 (0.38-0.78)**
Wekelijks naar café	
Wel wekelijks	2.74 (1.02-7.40)*
Niet wekelijks (ref.)	-
Wekelijks naar restaurant	
Wel wekelijks	0.46 (0.10-2.04)
Niet wekelijks (ref.)	-
Reclame of informatie over stoppen met roken gezien/gehoord	0.60 (0.37-0.99)*
Verklaarde variantie	26%

* p<0,05

** p<0,01

BIJLAGE 2: VRAGENLIJST

Stoppen met roken

Wanneer was de laatste keer dat u een sigaret heeft gerookt of een trekje van een sigaret heeft gehad?

- ... dagen
- ... weken
- ... maanden
- Weet niet

Was deze laatste sigaret of dit laatste trekje de laatste voordat u stopte met roken, was het een vergissing of staat u uzelf nog steeds af en toe een sigaret toe?

- Laatste sigaret
- Vergissing
- Sta mezelf af en toe een sigaret toe
- Weet niet

Hoe vaak heeft u uzelf een sigaret toegestaan?

- Dagelijks
- Minder dan dagelijks, maar minstens eens per week
- Minder dan wekelijks, maar minstens eens per maand
- Minder dan maandelijks

Rookt u minstens eens per maand sigaretten of shag?

- Ja
- Nee

Thuisroken

Welke van de volgende stellingen beschrijft het beste het rookgedrag bij u thuis? Dus binnen in uw woning. We bedoelen NIET op het balkon, het terras of in de tuin.

- Roken is overal toegestaan in uw huis
- Roken is in sommige ruimtes in uw huis toegestaan
- Roken is nooit toegestaan in uw huis
- Roken is normaal niet toegestaan in uw huis, met uitzondering van bijzondere omstandigheden.
- Weet niet

Als u een avond thuis bent, hoeveel sigaretten rookt u dan binnen (in uw huis) gedurende de avond? Het maakt niet uit of het bij het raam is of niet. Als u minder dan 1 sigaret rookt in uw huis gedurende een avond dat u thuis bent, vul dan 0 in ...

Stopintentie voormeting

Bent u van plan om te stoppen met roken...

- Binnen nu en een maand
- Binnen 6 maanden
- In de toekomst, maar niet binnen 6 maanden
- Nee, nooit
- Weet niet

Als u toch zou moeten kiezen, wat zou u dan antwoorden op de vraag: bent u van plan om te stoppen met roken?

- Binnen nu en een maand
- Binnen 6 maanden
- In de toekomst, maar niet binnen 6 maanden
- Nee, nooit
- Weet niet

Eigen effectiviteitsverwachting

Hoe moeilijk of hoe makkelijk zou het voor u zijn om te stoppen met roken, als u dat zou willen?

- Helemaal niet moeilijk
- Een beetje moeilijk
- Vrij moeilijk
- Erg moeilijk
- Heel erg moeilijk
- Weet niet

Heaviness of Smoking Index

Hoeveel sigaretten rookt u gemiddeld per dag? Met sigaretten worden zowel sigaretten als shag bedoeld.

...

Hoe snel na het ontwaken steekt u meestal uw eerste sigaret op?

- ... minuten
- ... uren
- ... uren en ... minuten
- Weet niet

Wekelijks naar café

Hoe vaak heeft u sinds de rookvrije horeca (juli 2008) een drinkgelegenheid zoals een café of kroeg bezocht in uw omgeving?

- Meer dan één keer per week
- Ongeveer één keer per week
- Ongeveer één of twee keer per maand
- Minder dan één keer per maand
- Nooit
- Weet niet

Wekelijks naar restaurant

Hoe vaak heeft u sinds de rookvrije horeca (juli 2008) een restaurant bezocht in uw omgeving?

- Meer dan één keer per week
- Ongeveer één keer per week
- Ongeveer één of twee keer per maand
- Minder dan één keer per maand
- Nooit
- Weet niet

Reclame of informatie over stoppen met roken gezien/gehoord

Zou u nu willen nadenken over reclame of informatie die over de gevaren van roken gaat of over stoppen met roken. Hoe vaak heeft u sinds het invullen van de vorige enquête (april 2008) deze reclame of informatie gezien?

- Nooit
- Zelden
- Soms
- Vaak
- Zeer vaak
- Weet niet

BIJLAGE 3: REFERENTIELIJST

Akhtar, P. C., Currie, D. B., Currie, C. E., & Haw, S. J. (2007). Changes in child exposure to environmental tobacco smoke (CHETS) study after implementation of smoke-free legislation in Scotland: national cross sectional survey. *British Medical Journal*, 335, 545-549.

Fichtenberg, C. M., & Glantz, S. A. (2002). Effect of smoke-free workplaces on smoking behaviour: systematic review. *British Medical Journal*, 325, 1-7.

Haw, S. J. & Gruer, L. (2007). Changes in exposure of adult non-smokers to secondhand smoke after implementation of smoke-free legislation in Scotland: national cross sectional survey. *British Medical Journal*, 335, 549-552.

Hyland, A., Higbee, C., Hassan, L., Fong, G. T., Borland, R., Cummings, K. M., & Hastings, G. H. (2008). Does smoke-free Ireland have more smoking inside the home and less in pubs than the United Kingdom? Findings from the international tobacco control policy evaluation project. *European Journal of Public Health*, 18, 63-65.

VWA (2009). *Inventarisatie naleefniveau rookvrije horeca*. Voedsel en Waren Autoriteit: http://www.vwa.nl/portal/page?_pageid=119,1639824&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_news_item_id=23998